Roll No. ....

026/B

Total No. of Questions : 6] [Total No. of Printed Pages : 19

SS

2323

ਸਲਾਨਾ ਪਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਨਾਲ਼ੀ

ECONOMICS

(Common for Humanities, Science and Agriculture Groups)

(Punjabi, Hindi and English Versions)

(Evening Session)

Time Allowed : 3 Hours **Maximum Marks : 80**

(Punjabi Version)

ਨੋਟ: *(i)* *ਆਪਣੀ ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਦੇ ਟਾਈਟਲ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ ਵਾਲੇ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ* ***026/B*** *ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕਰੋ ।*

(ii) *ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਖ ਲਓ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਟਾਈਟਲ ਸਹਿਤ* ***28*** *ਪੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਠੀਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਨ ।*

(iii) *ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲੀ ਪੰਨਾ/ਪੰਨੇ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ/ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।*

(iv) *ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 6 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।*

(v) *ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਕ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ।*

(vi) *ਸਧਾਰਨ ਕੈਲਕੁਲੇਟਰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।*

1. ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ (MCQ) ਚੁਣੋ । ਹਰੇਕ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਕ ਹੋਵੇਗਾ । *20×1=20*

(i) ਉਹ ਵਸਤੂਆਂ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ __________ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । *1*

(ੳ) ਉਤਪਾਦਕ ਵਸਤੂਆਂ (ਅ) ਪੂੰਜੀਗਤ ਵਸਤੂਆਂ

(ੲ) ਉਪਭੋਗਤਾ ਵਸਤੂਆਂ (ਸ) ਮੱਧਵਰਤੀ ਵਸਤੂਆਂ

(ii) ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੱਸ਼ਟੀ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਪਿਤਾਮਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? *1*

(ੳ) ਐਡਮ ਸਮਿਥ (ਅ) ਜੇ.ਐਮ. ਕੀਨਜ਼

(ੲ) ਰਿਕਾਰਡੋ (ਸ) ਮਾਲਥਸ

www.mseducationtv.com Scanned with OKEN Scanner

(iii) ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਮਦਨ ਕਿੰਨੀ ਸੀ ? 1

(ੳ) ₹ 230 (ਅ) ₹ 220

(ੲ) ₹ 240 (ਸ) ₹ 250

(iv) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਸੰਸਥਾ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ

(ਅ) ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲਾ

(ੲ) ਯੋਜਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ

(ਸ) ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ

(v) ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ________ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 1

(ੳ) ਅਸਲ ਪ੍ਰਵਾਹ (ਅ) ਮੁਦਰਾ ਪ੍ਰਵਾਹ

(ੲ) ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਵਾਹ (ਸ) ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ

(vi) ਉਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ________ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 1

(ੳ) ਵਟਾਂਦਰਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਅ) ਵਸਤੂ ਲਈ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

(ੲ) ਵਸਤੂ ਵਟਾਂਦਰਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਸ) ਹਸਤਾਂਤਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

(vii) APC + APS = ________ . 1

(ੳ) 100 (ਅ) 10

(ੲ) 1 (ਸ) 0

(viii) ਇੱਕ ਕਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰ ਹੈ । (ਸਹੀ/ਗਲਤ) 1

(ix) ਸਥਿਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ________ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । 1

(ੳ) ਕੇਂਦਰੀ ਬੈਂਕ (ਅ) ਸਰਕਾਰ

(ੲ) ਦੋਵੇਂ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) (ਸ) ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ

(x) ਘੱਟ ਮੰਗ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ________ । 1

(ੳ) ਵਾਧੂ ਮੰਗ (ਅ) ਮੁਦਰਾ ਸਫ਼ੀਤੀ ਅੰਤਰਾਲ

(ੲ) ਮੁਦਰਾ ਸਫ਼ੀਤੀ (ਸ) ਵਿਸਫ਼ੀਤੀ ਅੰਤਰਾਲ

(xi) ਘੱਟ ਮੰਗ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਘਾਟੇ ਦੇ ਵਿੱਤ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਸਹੀ/ਗਲਤ) 1

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

(xii) ਜਦੋਂ ਸਹਿ-ਸਬੰਧ ਦਾ ਗੁਣਾਕ ਸਿਫਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਚਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ________ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । *1*

(ੳ) ਕੋਈ ਸਹਿਸਬੰਧ ਨਹੀਂ (ਅ) ਸਹਿਸਬੰਧ ਦੀ ਘੱਟ ਡਿਗਰੀ

(ੲ) ਸਹਿਸਬੰਧ ਦੀ ਉੱਚ ਡਿਗਰੀ (ਸ) ਪੂਰਣ ਸਹਿਸਬੰਧ

(xiii) ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ________ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । *1*

(ੳ) ਮੰਗ (ਅ) ਕੀਮਤ

(ੲ) ਪੂਰਤੀ (ਸ) ਆਮਦਨ

(xiv) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਖੇਤੀ ਯੋਗ ਭੂਮੀ 0·2 ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ । (ਸਹੀ/ਗਲਤ) *1*

(xv) ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਨਵੀਂ ਉਦਯੋਗਿਕ ਨੀਤੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ? *1*

(ੳ) ਉਦਾਰੀਕਰਨ (ਅ) ਨਿੱਜੀਕਰਨ

(ੲ) ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ (ਸ) ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ

(xvi) ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਰਥਿਕ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ________ ਹਨ । *1*

(ੳ) ਘਟੀਆਂ (ਅ) ਵਧੀਆਂ

(ੲ) ਸਮਾਨ ਰਹੀਆਂ (ਸ) ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ

(xvii) ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਪੇਂਡੂ ਸਾਖ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਸੰਸਥਾਗਤ ਸਰੋਤ ਹਨ । (ਸਹੀ/ਗਲਤ) *1*

(xviii) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖੀ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਕ ਹੈ ? *1*

(ੳ) ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ (ਅ) ਬਿਹਤਰ ਸਿਹਤ ਸਹੂਲਤਾਂ

(ੲ) ਪਰਵਾਸ (ਸ) ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ

(xix) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । *1*

(ੳ) ਮੌਸਮੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ (ਅ) ਛੁਪੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ

(ੲ) ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ (ਸ) ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ

(xx) ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਗਾੜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ? *1*

(ੳ) ਆਬਾਦੀ ਵਿਸਫੋਟ

(ਅ) ਤੇਜ਼ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ

(ੲ) ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੀ ਘਾਟ

(ਸ) ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

2. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪੈਰ੍ਹੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ : 4×1=4

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਗੁਣਵੰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਲਈ, ਕੁਝ ਕੁਦਰਤੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਤੱਤ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਜਿੰਨੀ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਉਨੀ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੋਤ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਰੋਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਤਪਾਦਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੂੜਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ (ਕੂੜਾ) ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(i) ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕਿਵੇਂ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ ? 1

(ii) ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੱਤ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ? 1

(iii) ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਚੰਗੇ ਮਿਆਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਕਿਵੇਂ ਮਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? 1

(iv) ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਕੀ ਹੈ ? 1

3. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ 16 ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਦਿਓ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ 1 ਅੰਕ ਹੈ। 16×1=16

(i) ਪਰਵਾਸ ਕੀ ਹੈ ? 1

(ii) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰਹੀਣ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ? 1

(iii) ਭਾਰਤੀ ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੀ ਆਯੂਸ਼ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਗ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ? 1

(iv) ਵਾਤਾਵਰਣ ਕੀ ਹੈ ? 1

(v) ਸਹਿਸਬੰਧ ਕੀ ਹੈ ? 1

(vi) ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਦੋ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸੋ ? 1

(vii) ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਖੇਤਰ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ? 1

(viii) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸੋ ? 1

(ix) ਨਿਕਟ ਮੁਦਰਾ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ? 1

(x) ਅਣਇੱਛੁੱਕ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਕੀ ਹੈ ? 1

(xi) ਘੱਟ ਮੰਗ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕੀ ਹੈ ? 1

(xii) ਸੰਤੁਲਿਤ ਬਜਟ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? 1

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

(xiii) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਕੀ ਹੈ ? *1*

(xiv) ਅਲਪ-ਵਿਕਸਿਤ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? *1*

(xv) 1991 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? *1*

(xvi) ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? *1*

4. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ 4 ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 10 – 15 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ । ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ । *4×2=8*

(i) ਅਧਾਰਭੂਤ ਘਾਟੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ ? *2*

(ii) ਘੱਟ ਮੰਗ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਦਰਾ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋ ਉਪਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ । *2*

(iii) ਮੁੱਢਲੇ ਘਾਟੇ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰੋ ਜਦੋਂ : *2*

ਮਦਾਂ	₹ (ਕਰੋੜ ਵਿੱਚ)
(ੳ) ਵਿੱਤੀ ਘਾਟਾ	17,000 ਕਰੋੜ
(ਅ) ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿਆਜ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ	400 ਕਰੋੜ

(iv) ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀ ਦੇ ਪਿਛੜੇਪਣ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਦੋ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ । *2*

5. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ 5 ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 60 – 70 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ । ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚੋਣ ਹੈ । *5×4=20*

(i) ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅੰਕੜੇ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ 10 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਲੜੀ ਨੰ.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਕ	20	44	33	48	35	56	39	13	51	43
ਅੰਕੜਾ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਕ	36	50	57	52	58	66	67	46	74	73

ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅੰਤਰ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਹਿਸਬੰਧ ਦੇ ਗੁਣਾਂਕ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਓ । *4*

ਜਾਂ

2015 ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨ ਕੇ, ਸਾਲ 2020 ਲਈ ਕੀਮਤ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਦੀ ਗਣਨਾ ਭਾਰਿਤ ਔਸਤ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁੱਲ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕਰੋ :

ਵਸਤੂਆਂ	A	B	C	D	E
2015 ਵਿੱਚ ਕੀਮਤ (ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ)	11	14	21	26	32
2020 ਵਿੱਚ ਕੀਮਤ (ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ)	13	31	25	32	46
ਭਾਰ (Weight)	9	11	14	12	6

www.mseducationtv.com
Scanned with OKEN Scanner

(ii) ਸਟਾਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੱਸੋ । 4

ਜਾਂ

ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚਾਰ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ ।

(iii) ਇੱਕ ਚਿੱਤਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਔਸਤ ਉਪਭੋਗ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ (APC) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ । 4

ਜਾਂ

ਇੱਕ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ MPC 0·80 ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ₹ 400 ਕਰੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੇਕਰ ₹ 650 ਕਰੋੜ ਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਕਿੰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ?

(iv) ਤੁਸੀਂ ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਬਾਰੇ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ? 4

ਜਾਂ

1991 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਚਾਰ ਉਪਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ ।

(v) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚਾਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ । 4

ਜਾਂ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਊਰਜਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ ।

6. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 150 – 200 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ । ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ । *2×6=12*

(i) ਲਚਕਦਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਔਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰੋ । *6*

ਜਾਂ

ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾਓ :

(ੳ) ਘਰੇਲੂ ਸਾਧਨ ਆਮਦਨ

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ

	ਮਦਾਂ	₹ (ਕਰੋੜ ਵਿੱਚ)
(i)	ਲਗਾਨ	34,000
(ii)	ਵਿਆਜ	27,000
(iii)	ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ	1,10,000
(iv)	ਲਾਭ ਅਤੇ ਲਾਭਾਂਸ਼	35,000
(v)	ਮਿਸ਼ਰਤ ਆਮਦਨ	80,000
(vi)	ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ੁੱਧ ਸਾਧਨ ਆਮਦਨ	40,000

www.mseducationtv.com
Scanned with OKEN Scanner

(ii) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੇ ਛੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ । 6

ਜਾਂ

ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਛੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਲਿਖੋ ।

(Hindi Version)

नोट: (i) *अपनी उत्तर-पुस्तिका के मुख पृष्ठ पर विषय-कोड/पेपर-कोड वाले खाने में विषय-कोड/पेपर-कोड* ***026/B*** *अवश्य लिखें ।*

(ii) *उत्तर-पुस्तिका लेते ही इसके पृष्ठ गिनकर देख लें कि इसमें मुख पृष्ठ सहित* ***28*** *पृष्ठ हैं एवं सही क्रम में हैं ।*

(iii) *उत्तर-पुस्तिका में खाली छोड़े गए पृष्ठ/पृष्ठों के पश्चात् हल किए गए प्रश्न/प्रश्नों का मूल्यांकन नहीं किया जायेगा ।*

(iv) *इस प्रश्न-पत्र में कुल 6 प्रश्न हैं । प्रत्येक प्रश्न करना अनिवार्य है ।*

(v) *प्रत्येक प्रश्न के अंक सामने लिखे हुए हैं ।*

(vi) *साधारण कैलकुलेटर का उपयोग किया जा सकता है ।*

1. सही विकल्प (एम.सी.क्यू.) चुनिए । प्रत्येक सही उत्तर का एक अंक होगा । *20×1=20*

(i) जो वस्तुएँ सीधे मनुष्य की जरूरतों को संतुष्ट करती हैं, उन्हें __________ कहा जाता है । *1*

(क) उत्पादक वस्तुएँ
(ख) पूँजीगत वस्तुएँ
(ग) उपभोक्ता वस्तुएँ
(घ) मध्यवर्ती वस्तुएँ

(ii) आधुनिक समष्टि अर्थशास्त्र का जनक किसे माना जाता है ? *1*

(क) एडम स्मिथ
(ख) जे.एम. कीन्ज़
(ग) रिकार्डो
(घ) माल्थस

(iii) भारत के स्वतंत्र होने पर भारत की प्रति व्यक्ति आय कितनी थी ? *1*

(क) ₹ 230
(ख) ₹ 220
(ग) ₹ 240
(घ) ₹ 250

(iv) वर्तमान में भारत में निम्नलिखित में से कौन-सा निकाय/संस्थान आर्थिक योजना तैयार करता है ? *1*

(क) राष्ट्रीय विकास परिषद
(ख) वित्त मंत्रालय
(ग) योजना आयोग
(घ) नीति आयोग

www.mseducationtv.com
Scanned with OKEN Scanner

(v) वस्तुओं और सेवाओं के प्रवाह को ________ कहा जाता है। 1

(क) वास्तविक प्रवाह (ख) मौद्रिक प्रवाह

(ग) आर्थिक प्रवाह (घ) इनमें से कोई नहीं

(vi) विनिमय की ________ के अंतर्गत वस्तुओं का विनिमय वस्तुओं के साथ किया जाता है। 1

(क) वितरण प्रणाली (ख) वस्तु के लिए वस्तु प्रणाली

(ग) वस्तु वितरण प्रणाली (घ) हस्तांतरण प्रणाली

(vii) APC + APS = ________ . 1

(क) 100 (ख) 10

(ग) 1 (घ) 0

(viii) एक कर जिसे दूसरों को स्थानांतरित नहीं किया जा सकता, वह प्रत्यक्ष कर है। 1
(सही/गलत)

(ix) स्थिर विनिमय दर ________ द्वारा निर्धारित की जाती है। 1

(क) केंद्रीय बैंक (ख) सरकार

(ग) दोनों (क) और (ख) (घ) इनमें से कोई नहीं

(x) माँग की कमी का परिणाम ________ होती/होता है। 1

(क) अतिरिक्त माँग (ख) मुद्रास्फीति अंतराल

(ग) मुद्रास्फीति (घ) अपस्फीति अंतराल

(xi) कम माँग को नियंत्रित करने के लिए, सरकारी व्यय और घाटे के वित्तपोषण को कम किया जाना चाहिए। (सही/गलत) 1

(xii) जब सहसंबंध का गुणांक शून्य होता है, तो दिए गए चर के बीच ________ होता/होती है। 1

(क) कोई सहसंबंध नहीं

(ख) सहसंबंध की निम्न डिग्री

(ग) सहसंबंध की उच्च डिग्री

(घ) पूर्ण सहसंबंध

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

(xiii) सूचकांक का उपयोग ______ स्तर में परिवर्तन को मापने के लिए किया जा सकता है। 1

(क) माँग (ख) मूल्य

(ग) आपूर्ति (घ) आय

(xiv) भारत में प्रति व्यक्ति खेती-योग्य भूमि 0·2 हेक्टेयर से कम है। (सही/गलत) 1

(xv) निम्नलिखित में से कौन-सी नई औद्योगिक नीति की मुख्य विशेषता है? 1

(क) उदारीकरण

(ख) निजीकरण

(ग) वैश्वीकरण

(घ) ये सभी

(xvi) आर्थिक सुधारों के कारण आर्थिक असमानताएँ ______ हैं। 1

(क) घटी (ख) बढ़ी

(ग) समान रही (घ) इनमें से कोई नहीं

(xvii) साहूकार ग्रामीण ऋण का एक गैर-संस्थागत स्रोत हैं। (सही/गलत) 1

(xviii) निम्नलिखित में से कौन-सा मानव पूँजी निर्माण का निर्धारक है? 1

(क) शिक्षा का प्रसार (ख) बेहतर स्वास्थ्य सुविधाएँ

(ग) प्रवास (घ) ये सभी

(xix) भारत में निम्नलिखित में से किस किस्म की बेरोजगारी पाई जाती है? 1

(क) मौसमी बेरोजगारी (ख) छुपी हुई बेरोजगारी

(ग) शिक्षित बेरोजगारी (घ) ये सभी

(xx) निम्नलिखित में से कौन-सा पर्यावरणीय गिरावट का कारण है? 1

(क) जनसंख्या विस्फोट

(ख) तेजी से औद्योगीकरण

(ग) लोगों में जागरूकता की कमी

(घ) ये सभी

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

2. निम्नलिखित पैराग्राफ को पढ़िए और नीचे दिए गए प्रश्नों के उत्तर दीजिए : 4×1=4

मानव जीवन को बनाए रखने और गुणवत्तापूर्ण जीवन का आनंद लेने के लिए, कुछ प्राकृतिक परिस्थितियाँ मनुष्य के चारों ओर बनी रहनी चाहिए, जिसे पर्यावरण भी कहा जाता है । पर्यावरण में हवा, पानी, धूप, आदि शामिल हैं । पर्यावरण के ये सभी घटक पृथ्वी पर जीवन के अस्तित्व के लिए अत्यधिक महत्त्वपूर्ण हैं । इन घटकों के माध्यम से, पर्यावरण पृथ्वी पर जीवन के अस्तित्व को बढ़ावा देता है । पर्यावरण पृथ्वी पर जीवन की गुणवत्ता को प्रभावित करता है । पर्यावरण की गुणवत्ता जितनी बेहतर होती है, लोगों का स्वास्थ्य और जीवन की गुणवत्ता उतनी ही बेहतर होती है । पर्यावरण प्राकृतिक संसाधनों के रूप में भौतिक संसाधनों की आपूर्ति करता है । ये संसाधन विकास प्रक्रिया में अत्यधिक उपयोगी साबित होते हैं । वास्तव में, ये संसाधन किसी भी देश में उत्पादक प्रक्रिया का आधार होते हैं । आर्थिक गतिविधियाँ बहुत अधिक अपशिष्ट उत्पन्न करती हैं । पर्यावरण प्राकृतिक प्रक्रिया के माध्यम से इन कचरे (अपशिष्टों) के निपटान में मदद करता है । इससे लोगों के आस-पास साफ-सुथरा रखने में मदद मिलती है ।

(i) आर्थिक गतिविधियों के लिए पर्यावरण किस प्रकार सहायक है ? 1

(ii) पर्यावरण के मुख्य घटक कौन-से हैं ? 1

(iii) पृथ्वी पर एक अच्छी गुणवत्ता वाले मानव जीवन का आनंद कैसे लिया जा सकता है ? 1

(iv) पर्यावरण का क्या महत्त्व है ? 1

3. निम्नलिखित 16 प्रश्नों के उत्तर एक शब्द या एक वाक्य में दीजिए । प्रत्येक प्रश्न 1 अंक का है । 16×1=16

(i) प्रवास क्या है ? 1

(ii) भारत में रोजगारविहीन विकास का क्या अर्थ है ? 1

(iii) भारतीय चिकित्सा पद्धति आयुष के विभिन्न घटक क्या हैं ? 1

(iv) पर्यावरण क्या है ? 1

(v) सहसंबंध क्या है ? 1

(vi) सूचकांकों के निर्माण में आने वाली किन्हीं दो समस्याओं के नाम बताइए । 1

(vii) अर्थव्यवस्था का कौन-सा क्षेत्र उत्पादन के साधनों का मालिक है ? 1

(viii) राष्ट्रीय आय की गणना करने की किसी एक विधि (method) का नाम लिखिए । 1

(ix) निकट मुद्रा का क्या अर्थ है ? 1

(x) अनैच्छिक बेरोजगारी की अवधारणा क्या है ? 1

(xi) कम माँग की समस्या क्या है ? 1

(xii) संतुलित बजट क्या होता है ? 1

(xiii) विदेशी विनिमय दर क्या है ? 1

(xiv) अल्पविकसित अर्थव्यवस्था से आप क्या समझते हैं ? 1

(xv) 1991 में भारत में आर्थिक सुधारों के तहत अपनाए गए उदारीकरण से आप क्या समझते हैं ? 1

(xvi) ग्रामीण विकास से आप क्या समझते हैं ? 1

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

4. निम्नलिखित 4 प्रश्नों के उत्तर 10 – 15 शब्दों में दीजिए । प्रत्येक प्रश्न 2 अंक का है । *4×2=8*

(i) बुनियादी ढाँचे की दो किस्में कौन-सी हैं ? 2

(ii) कम माँग की समस्या को हल करने के लिए मौद्रिक नीति के तहत किन्हीं दो उपायों का वर्णन कीजिए । 2

(iii) प्राथमिक घाटे की गणना कीजिए जब : 2

मदें	₹ (करोड़ में)
(क) राजकोषीय घाटा	17,000 करोड़
(ख) सरकार द्वारा दिया गया ब्याज	400 करोड़

(iv) भारतीय कृषि के पिछड़ेपन की कोई दो समस्याएँ लिखिए । 2

5. निम्नलिखित 5 प्रश्नों के उत्तर 60 – 70 शब्दों में दीजिए । प्रत्येक प्रश्न 4 अंक का है । प्रत्येक प्रश्न में आंतरिक विकल्प है । *5×4=20*

(i) निम्नलिखित आँकड़े अर्थशास्त्र और सांख्यिकी में 10 छात्रों द्वारा प्राप्त अंकों को दर्शाते हैं :

क्रमांक	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
अर्थशास्त्र में प्राप्त अंक	20	44	33	48	35	56	39	13	51	43
सांख्यिकी में प्राप्त अंक	36	50	57	52	58	66	67	46	74	73

श्रेणी अंतर सहसंबंध के गुणांक का पता लगाइए । 4

अथवा

2015 को आधार वर्ष के रूप में मान कर, वर्ष 2020 के लिए भारित औसत सापेक्ष मूल्य विधि की मदद से मूल्य सूचकांक की गणना कीजिए :

वस्तुएँ	A	B	C	D	E
2015 में मूल्य (रुपये में)	11	14	21	26	32
2020 में मूल्य (रुपये में)	13	31	25	32	46
भार (Weight)	9	11	14	12	6

www.mseducationtv.com
Scanned with OKEN Scanner

(ii) स्टॉक और प्रवाह के बीच अंतर कीजिए । 4

अथवा

व्यापारिक बैंक के किन्हीं चार कार्यों की व्याख्या कीजिए ।

(iii) एक चित्र की सहायता से औसत उपभोग प्रवृत्ति (APC) की व्याख्या कीजिए । 4

अथवा

एक अर्थव्यवस्था में MPC 0·80 है और राष्ट्रीय आय ₹ 400 करोड़ है । तो कुल राष्ट्रीय आय कितनी होगी जब ₹ 650 करोड़ का निवेश किया जाता है ?

(iv) आप नीति आयोग के बारे में क्या जानते हैं ? 4

अथवा

भारत में 1991 में उदारीकरण के लिए अपनाए गए किन्हीं चार उपायों की व्याख्या कीजिए ।

(v) भारत में मानव पूँजी निर्माण के रास्ते में आने वाली किन्हीं चार समस्याओं का वर्णन कीजिए । 4

अथवा

भारत में ऊर्जा के प्रमुख स्रोतों की व्याख्या कीजिए ।

6. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर 150 – 200 शब्दों में दीजिए । प्रत्येक प्रश्न 6 अंक का है । $2\times6=12$

(i) लचीली विनिमय दर से क्या अभिप्राय है ? इसके गुण-दोषों की विस्तार से विवेचना कीजिए । 6

अथवा

निम्नलिखित आँकड़ों से ज्ञात कीजिए :

(क) घरेलू कारक आय

(ख) राष्ट्रीय आय

	मदें	₹ (करोड़ में)
(i)	लगान	34,000
(ii)	ब्याज	27,000
(iii)	कर्मचारियों का मुआवज़ा	1,10,000
(iv)	लाभ और लाभांश	35,000
(v)	मिश्रित आय	80,000
(vi)	विदेश से प्राप्त शुद्ध कारक आय	40,000

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

(ii) भारत में बेरोजगारी के किन्हीं छः कारणों की विवेचना कीजिए । 6

अथवा

भारतीय कृषि की कोई छः प्रमुख विशेषताएँ लिखिए ।

(English Version)

Note : *(i)* *You must write the subject-code/paper-code* ***026/B*** *in the box provided on the title page of your answer-book.*

(ii) *Make sure that the answer-book contains* ***28*** *pages (including title page) and are properly serialled as soon as you receive it.*

(iii) *Question/s attempted after leaving blank page/s in the answer-book would not be evaluated.*

(iv) *This question paper has a total of 6 questions. Every question must be answered.*

(v) *The marks of each question are written in front.*

(vi) *A simple calculator can be used.*

1. Choose the correct option (MCQ). Each correct answer will carry one mark. *20×1=20*

(i) The goods which satisfy the human wants directly, are known as _______ . *1*

(a) Producer goods (b) Capital goods

(c) Consumer goods (d) Intermediate goods

(ii) Who is considered to be the Father of Modern Macroeconomics ? *1*

(a) Adam Smith (b) J.M. Keynes

(c) Ricardo (d) Malthus

(iii) How much was the per capita income of India when India became independent ? *1*

(a) ₹ 230 (b) ₹ 220

(c) ₹ 240 (d) ₹ 250

(iv) Which of the following bodies/institutions prepares the economic plans in India at present ? *1*

(a) National Development Council

(b) Ministry of Finance

(c) Planning Commission

(d) NITI Aayog

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

(v) The flow of goods and services is called ________. 1

(a) Real flow (b) Monetary flow

(c) Economic flow (d) None of these

(vi) The system in which goods are exchanged for goods is called ________. 1

(a) Exchange system (b) Goods for goods system

(c) Barter system (d) Transfer system

(vii) APC + APS = ________. 1

(a) 100 (b) 10

(c) 1 (d) 0

(viii) A tax which cannot be shifted to others is direct tax. (True/False) 1

(ix) Fixed exchange rate is determined by ________. 1

(a) central bank (b) Government

(c) Both (a) and (b) (d) None of these

(x) Deficient demand results in ________. 1

(a) Excess Demand (b) Inflationary gap

(c) Inflation (d) Deflationary gap

(xi) In order to control deficient demand, government expenditure and deficit financing should be decreased. (True/False) 1

(xii) When the coefficient of correlation is zero, then there is ________ in between the given variables. 1

(a) No correlation (b) Low degree of correlation

(c) High degree of correlation (d) Perfect correlation

(xiii) Index numbers can be used to measure the change in the ________ level. 1

(a) Demand (b) Price

(c) Supply (d) Income

(xiv) Per capita cultivable land in India is less than 0·2 hectares. (True/False) 1

www.mseducationtv.com
Scanned with OKEN Scanner

(xv) Which of the following is the main feature of the new industrial policy ? *1*

(a) Liberalization (b) Privatization

(c) Globalization (d) All of these

(xvi) Economic inequalities have ________ due to economic reforms. *1*

(a) decreased (b) increased

(c) remained same (d) None of these

(xvii) Moneylenders are a non-institutional source of rural credit. (True/False) *1*

(xviii) Which of the following is a determinant of human capital formation ? *1*

(a) Spread of education (b) Better health facilities

(c) Migration (d) All of these

(xix) Which of the following type of unemployment is found in India ? *1*

(a) Seasonal unemployment (b) Disguised unemployment

(c) Educated unemployment (d) All of these

(xx) Which of the following is a cause of environmental degradation ? *1*

(a) Population explosion

(b) Rapid industrialization

(c) Lack of awareness among people

(d) All of these

2. Read the following paragraph and answer the questions given below : *4×1=4*

In order to sustain human life and for enjoying a quality life, certain natural conditions must prevail around human beings, which is also called environment. Environment consists of air, water, sunlight, etc. All these components of environment are highly important for existence of life on Earth. Through these components, environment promotes the existence of life on Earth. Environment affects the quality of life on Earth, the better the quality of environment, the better is the health of people and the quality of life. Environment supplies physical resources in the form of natural resources. These resources prove highly useful in the growth process. In fact, resources are the basis of the productive process in any country. Economic activities generate a lot of waste. Environment helps in the disposal of these wastes through the natural process. This helps in keeping the surrounding of people clean.

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

(i) How is the environment helpful for economic activities ? *1*

(ii) Which are the main components of environment ? *1*

(iii) How can a good quality human life be enjoyed on Earth ? *1*

(iv) What is the importance of environment ? *1*

3. Answer the following 16 questions in one word or one sentence. Each question carries 1 mark. *16×1=16*

(i) What is migration ? *1*

(ii) What is meant by jobless growth in India ? *1*

(iii) What are the various components of the Indian system of medicine, AYUSH ? *1*

(iv) What is environment ? *1*

(v) What is correlation ? *1*

(vi) Name any two problems involved in the construction of index numbers. *1*

(vii) Which sector of the economy is the owner of factors of production ? *1*

(viii) Name any one method of calculating national income. *1*

(ix) What is meant by near money ? *1*

(x) What is the concept of involuntary unemployment ? *1*

(xi) What is the problem of deficient demand ? *1*

(xii) What is a balanced budget ? *1*

(xiii) What is foreign exchange rate ? *1*

(xiv) What do you mean by an under-developed economy ? *1*

(xv) What do you understand by liberalization adopted under economic reforms in India in 1991 ? *1*

(xvi) What do you mean by rural development ? *1*

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

4. Answer the following 4 questions in 10 – 15 words. Each question carries 2 marks. 4×2=8

(i) What are the two types of infrastructure ? 2

(ii) Describe any two measures under monetary policy to solve the problem of deficient demand. 2

(iii) Calculate Primary Deficit when : 2

	Items	₹ (in crores)
(a)	Fiscal Deficit	17,000 crore
(b)	Interest paid by Government	400 crore

(iv) Write any two problems of backwardness of Indian agriculture. 2

5. Answer the following 5 questions in 60 – 70 words. Each question carries 4 marks. There is internal choice in each question. 5×4=20

(i) The following data shows marks obtained by 10 students in Economics and Statistics :

Sr. No.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Marks obtained in Economics	20	44	33	48	35	56	39	13	51	43
Marks obtained in Statistics	36	50	57	52	58	66	67	46	74	73

Find the Coefficient of Rank Correlation. 4

OR

Calculate Price Index Number for the year 2020, by taking 2015 as base year, with the help of Weighted Average Relative Price method :

Commodities	A	B	C	D	E
Price in 2015 (in Rupees)	11	14	21	26	32
Price in 2020 (in Rupees)	13	31	25	32	46
Weights	9	11	14	12	6

www.mseducationtv.com
Scanned with OKEN Scanner

(ii) Distinguish between Stock and Flow. 4

OR

Explain any four functions of Commercial bank.

(iii) Explain Average Propensity to Consume (APC) with the help of a diagram. 4

OR

The MPC in an economy is 0·80 and National Income is ₹ 400 crore. How much will the total National Income be if the increased investment is ₹ 650 crore ?

(iv) What do you know about NITI Aayog ? 4

OR

Give any four measures that were adopted for liberalization in India in 1991. https://www.punjabboardonline.com

(v) Describe any four problems in the way of human capital formation in India. 4

OR

Explain main sources of energy in India.

6. Answer the following questions in 150 – 200 words. Each question carries 6 marks. 2×6=12

(i) What is meant by Flexible Exchange Rate ? Discuss its merits and demerits in detail. 6

OR

Find out from the following data :

(a) Domestic Factor Income

(b) National Income

	Items	₹ (in crores)
(i)	Rent	34,000
(ii)	Interest	27,000
(iii)	Compensation of Employees	1,10,000
(iv)	Profit and Dividend	35,000
(v)	Mixed Income	80,000
(vi)	Net Factor Income from Abroad	40,000

www.mseducationtv.com
Scanned with OKEN Scanner

ii Discuss any six causes of unemployment in India.

OR

Write any six important features of Indian agriculture.

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner